

Majbrit Terkelsen,
Økologisk Landsforening

MINDRE MEDICIN I KVÆGPRODUKTIONEN

Økologien bestræber sig på at benytte et minimum af medicin i husdyrproduktionen. Målet er sunde køer, der ikke har brug for medicin, og midlet er forebyggelse. Det er godt for køerne og produktionen, og et lavt antibiotikaforbrug er desuden væsentligt for at undgå at udvikle resistente bakterier.

*Køer bruger to-tre timer om dagen på social adfærd.
Når de slikker hinanden sænkes stressniveauet.*

Den Europæiske Landbrugsfond for Udvikling af Landdistrikterne:
Danmark og Europa investerer i landdistrikterne

Miljø- og Fødevareministeriet
NaturErhvervstyrelsen

LDP 2020

Den Europæiske Landbrugsfond
for Udvikling af Landdistrikterne

Forebyggelse og alternativer til antibiotika er effektive veje til at sænke brugen af medicin i kvægproduktionen. Den ideelle situation er at have så høj en sundhedsstatus, at behandling er overflødig! Det kræver en ekstra arbejdsindsats og i nogle tilfælde også investeringer at nå så langt. Til gengæld sparer man på medicin- og dyrlægeregningen og spilder mindre uforudsigelig tid på at passe syge dyr.

VÆRKTØJSKASSEN

At passe køer er ingen nem opgave. Når både produktion, økonomi og menneske- og dyrevelfærd skal tages i betragtning, opstår ofte konflikt mellem disse. Det perfekte staldsystem eller managementsystem findes simpelthen ikke, og derfor er det vigtigt med en bred palet af værktøjer til at imødegå de udfordringer, der vil opstå. Når det gælder dyrenes sundhed, er medicin et effektivt værktøj i nogle situationer, men i mange tilfælde kan medicinen erstattes eller helt undværes. På baggrund af landmænds erfaringer gennem de seneste 16 år vil denne håndbog anviser forebyggende tiltag og alternativer til medicinske behandlinger som har haft praktisk succes i danske økologiske malkekvægsbesætninger.

FOREBYG PROBLEMERNE

Ingen besætninger kan se sig helt fri for sygdomme, men forebyggende tiltag, der især tager hensyn til koens naturlige adfærd og behov, samt god komfort i stalden kan reducere behovet for medicin til et minimum.

Robuste dyr

Sundhed er langt mere end 'frihed for sygdom'. Sundhed fin-

des både på det psykiske og fysiske plan. Tænk sundhed som robuste dyr, der har høj modstandsdygtighed over for chok/stress. Sundhed er resiliens, dvs. evnen til at håndtere alle de udfordringer, dyret møder, og stadig holde balancen. Robuste dyr er i stand til at håndtere et ændret produktions- eller smittepres uden behov for medicin.

Ønsker man mere robuste dyr for at nedsætte medicinforbruget, er det mange landmænds erfaring, at det vigtigste er at tage beslutningen. Det første, der herefter skal ske, er ikke at udfase medicin men at udfase syge dyr! Dernæst skal de tilbageværende dyr støttes i at blive robuste gennem konkrete tiltag. Konkrete eksempler på støtte er:

- » Frisk luft men ingen træk
- » Rent vand
- » Frisk foder, der opfylder dyrets behov for både drøvtygning og energi
- » Rolige og trygge omgivelser med god plads til bevægelse
- » Rent miljø omkring dyrene: rent, tørt og ikke mindst komfortabelt liggeunderlag

LANDMANDENS OG DYRLÆGENS ROLLER

Det er afgørende, at landmanden selv tager ansvaret for dyrenes sundhed og i højere grad bruger dyrlægen som sundhedsrådgiver frem for sygdomsbehandler. Afviger nogle omstændigheder eller dyr fra det optimale, skal man reagere omgående. For at kunne reagere, skal man være i stand til at vurdere både flokkens og den enkelte kos tilstand. Man kommer langt med 'sund fornuft', men forståelse af naturlig adfærd, og hvordan man vurderer den, er en stor hjælp.

STØT SYGE DYR

Er et dyr sygt, er første handling at fjerne alle hindringer for helbredelse. Hvis en behandling, medicinsk eller ej, skal give mening, er det helt nødvendigt at bane vejen for, at dyret kan komme sig.

Sådan fjerner du hindringer for helbredelse:

- » Støt dyret. Eksempelvis ved at flytte det til sygeboks, give rigeligt med væske, beskære klove, udmalke hyppigt, sørge for frisk luft, øge blodcirkulation med pebermynte eller anden varmende salve etc. - afhængig af sygdommens karakter.
- » Støt andre dyr, så de opbygger eller ikke mister deres robusthed - begræns sygdomsopfanget.
- » Gennemgå omgivelserne og ret op, hvis noget ikke er optimalt: træk, manglende hygiejne, glatte gulve, defekte malkemaskiner etc.
- » Undersøg intern og ekstern smittebeskyttelse. Er der højt smittetryk fra bakterier, virus eller svampe? Rens, vask, luft ud, flyt dyrene over i et rent miljø eller kortlæg, hvor en ekstern smitte er opstået.

NATURLIG ADFÆRD

Mulighed for naturlig adfærd er med til at øge køernes velfærd og styrke deres robusthed. Herunder gennemgås nogle grundlæggende adfærdstræk hos køer med betydning for deres velfærdsstatus:

En af flere søvnstillinger

Liggeadfærd

Lægge-sig og rejse-sig-adfærden anses for at koste koen meget energi og er særligt forbundet med risiko for skade sammenlignet med andre daglige aktiviteter.

Der findes flere naturlige liggestillinger:

Drøvtygning:

- » Hoved op med alle fire ben ind under/tæt på kroppen. Cirka 80 pct. af drøvtygning foregår i denne stilling, eller med udstrakte ben

Søvn:

- » Alle fire ben under kroppen med hovedet bøjet tilbage og hvilende mod maven. Det meste af køernes søvn foregår i denne stilling
- » Hovedet i forskellige stillinger med et eller flere ben udstrakt
- » Koen ligger i drøvtyggerstilling men med hovedet hvilende på jorden
- » Koen ligger fladt udstrakt på siden

Indendørs bør koen kunne ligge ubesværet i alle positioner uden gener fra inventaret. Hårtab og sår på indersiden af hasen er tegn på, at sengebåsen er for

kort. Skader på ydersiden af hasen er tegn på, at underlaget er for hårdt eller tyndt.

Slikke- og socialadfærd

Køer bruger to-tre timer på socialadfærd om dagen. Køerne slikker ofte hinanden for at knytte eller pleje de sociale bånd og opretholde et stabilt hierarki i flokken. De slikker typisk hinanden i begyndelsen af en liggeperiode og generelt er social slikkeadfærd med til at sikre lavt stressniveau hos dyrene - antallet af hjerteslag sænkes betydeligt. En sund ko holder sin egen krop ren ved at slikke sig, hvis omgivelserne giver hende mulighed for det. Adfærden ses i korte perioder flere gange om dagen. En kobørste (mindst en pr. 50 køer) er et vigtigt supplement. Højtydende køer er i størstedelen af døgnet optaget af at hvile og æde og har mindre tid til kropspanelse. Det gør det blot endnu vigtigere at adgangen til kobørste er nem og med lav konkurrence fra andre køer. Det er ligeledes vigtigt med plads, ro og skridsikket underlag til uforstyrret social slikkeadfærd for at opretholde dyrenes psykiske sundhed.

Gå-adfærd

En sund ko uden klovlidelser kan gå mellem to og seks km om dagen. I en sengebåsestald går køer blot 600-800 meter om dagen. Jo mere motion på godt underlag, jo stærkere ben og større fleksibilitet i leddene.

En ko går 1-2 meter pr. sekund. Ryggen holdes lige, og hovedet stille, skridtlængden er lang og bagkloven placeres hvor forkloven netop forlod jorden (tracking-up). Hvis halthedsproblemer skal opdages inden koen bliver alvorlig syg, skal man se på, om vægten fordeles ligeligt på klovene. Korte skridt kan være en tidlig indikator på smerte. Krummet ryg og "head-bobbing" (hovedet bevæger sig op og ned, når koen går) ses først i forbindelse med svær halthed.

Ædeadfærd

Ædeadfærd er stærkt synkroniseret hos flokdyr som kvæg. På marken bevæger køerne sig i flok med 4-15 meters afstand mellem hinanden. Da der er plads til alle, ses ingen aggressiv adfærd. De æder, mens de går langsomt fremad. De foretrækker at æde græs ned til 10 cm's højde men kan uden besvær æde græs ned til fire cm. I stalden har indretningen af foderbordet stor indflydelse på ædeadfærden. Jo mindre plads ved foderbordet, jo større risiko for aggressiv adfærd. Desuden skal køerne stå stille, mens de æder, og hvis en ko skal finde en ny ædeplads, er den nødt til først at gå baglæns. Inventaret forhindrer køerne i at nå foder mere end 60 cm væk. Skubbes foderet ikke ind regelmæssigt, vil koens kamp med nakkebommen give skader eller hårtab i nakken. Når køerne strækker kroppen for at nå foder, ændres trykket på alle led og klove. Det er især udtalt, hvis der er trin ved foderbordet. Det kan sammenlignes med, at koen står med forbenene oppe i en sengebås. Tidligere undersøgelser har vist, at denne adfærd er stærkt forbundet med halthedsproblemer.

BEHANDLING AF SYGDOMME

Antibiotika kan og vil være den foretrukne behandling i nogle tilfælde men kan faktisk undværes i mange tilfælde. Her følger en oversigt over hyppige sygdomme i kvægbesætninger samt en vurdering af effekten af antibiotika og andre behandlinger.

Mastitis

Her kan antibiotikaforbruget for alvor reduceres. I 2005 blev det i forbindelse med Ny Sundhedsrådgivning konkluderet, at 40 procent af de typiske antibiotikabehandlinger for mastitis kunne udelades uden negativ effekt på yversundheden. Den første forudsætning for denne reduktion er, at behandling af subkliniske (forhøjet celletal) og milde tilfælde af mastitis kun sker efter dyrkning af en mælkeprøve.

Årsag til mastitis	Effekt af antibiotika
E.coli	Minimal eller ingen effekt
Klebsiella	Ofte ingen effekt
Stafylokok	Begrænset virkning på infektionen men kan i nogle tilfælde forkorte perioden med klumper i mælken
Streptokok	Ofte effekt, men mange milde tilfælde kan sandsynligvis kureres med blot 1-2 behandlinger
Staph. Aureus	Overvej afgoldning af kirtel. Helbredelsesprocenten ofte dårlig, og smitterisikoen stor også efter antibiotikabehandling.

Tilbageholdt efterbyrd

Antibiotika er kun nødvendig, hvis koen har feber. Rutineindgivelse af antibiotika ved tilbageholdt efterbyrd kan derfor erstattes af måling af temperaturen i de første dage efter afløsning.

Digital dermatitis

Behandles ret effektivt med antibiotikaspray. Forbinding med salicylsyre eller fodbad med hydratkalk (pas på ætsninger) viser rigtig god effekt. Generelt er løbende overvågning, tidlig behandling og rene klove den rigtige måde at håndtere digital dermatitis på. Kun ved akutte klovbrandbylder synes antibiotika at være det mest oplagte valg.

Diarre hos kalve

Antibiotikabehandling kan undgås i mange tilfælde ved effektiv tildeling af elektrolytter som led i hyppig overvågning af kalvene. Forudsætningen for succes er, at diareen opdages tidligt, og at kalve fra fødslen har fået tilstrækkeligt med råmælk med antistoffer mod sygdomsfremkaldende bakterier og virus i kalvenes miljø.

Almindelig ligestilling under drøvtygning.

YDERLIGERE INFORMATION

Rapporter o.l.

- » Lavt forbrug af antibiotika i økologiske malkekvægsbesætninger. Intern rapport, Husdyrbrug Nr. 20, 2010, Vaarst, M., Bennedsgaard T. W.
- » Farvel til antibiotika; landmænds erfaringer med udfasning af antibiotika, Økologisk Landsforening 2003
- » Håndtering af sygdom uden brug af antibiotika; projekt og håndbog, Økologisk Landsforening 2014